

JOURNALISM / PUBLICISM

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2022.81.8>

UDC 007:004.738.5:070.447

The State and Prospects for Development of Media-Critical Internet Resources in Ukraine

Nataliia Zahoruyko

<https://orcid.org/0000-0001-8192-2573>

PhD (philological)

*Senior Lecturer at the Department of Journalism
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
61 Ohienko St., Kamianets-Podilskiy, 32302, Ukraine*

Corresponding author's e-mail address: zagornat@ukr.net

ABSTRACT

The objective of the article is to ascertain the state of development of domestic media critical internet resources and the specifics of their activities. The tasks of the article are the following: 1) to study the modern domestic media discourse; 2) to analyze the problematic aspects of media critical publications; 3) to identify the prospects for development of Ukrainian media criticism after researching the modern domestic media discourse. It was established that media criticism in Ukraine, although being a relatively new segment of journalism, develops intensively in several directions - media criticism, media literacy and media monitoring and is a synthesized phenomenon, performing a number of important functions regarding control and regulation of information space, as well as information and communication, cognitive, regulatory functions. After analyzing the problematic aspects of media critical publications, it was established that the key directions of their work were mainly aimed at recognizing and refuting fakes, emergence of which was caused mainly by the spread of COVID-19 pandemic and a full-scale Russian invasion.

Among the prospects for development of domestic media criticism there is involvement of a large part of the readership in understanding this discourse, raising the level of media literacy and media culture in the society. A characteristic feature of domestic media criticism is that it mainly serves as a mechanism of media self-regulation, because its materials are devoted to interpretation of development trends and development problems. Another of its features is that it is mainly represented by online publications, and some of them function due to foreign donor

support, because it is not a profitable segment of the media, acting as an axiological and cognitive sphere of journalism and a civilizing factor of the society.

KEYWORDS: professional media criticism; functions of media criticism; media monitoring; media education; fake news; narrative.

УДК 007:004.738.5:070.447

Стан та перспективи розвитку медіакритичних інтернет-ресурсів в Україні

Загоруйко Наталія Анатоліївна, кафедра журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат філологічних наук, старший викладач, <https://orcid.org/0000-0001-8192-2573>

Резюме

Мета статті – виявити стан розвитку вітчизняних медіакритичних інтернет-ресурсів та специфіку їх діяльності. Завдання статті: 1) дослідити сучасний вітчизняний медіадискурс; 2) проаналізувати проблемні аспекти медіакритичних видань; 3) виявити перспективи розвитку української медіакритики. дослідивши сучасний вітчизняний медіадискурс. Було встановлено, що медіакритика в Україні, хоч і є відносно новим сегментом журналістики, однак інтенсивно розвивається у кількох напрямках – медіакритики, медіаграмотності та медіамоніторингу і є синтезованим явищем, виконуючи низку важливих функцій щодо контролю та регуляції інформаційного простору, а також інформаційно-комунікаційну, пізнавальну, регулятивну функції. Проаналізувавши проблемні аспекти медіакритичних видань, було встановлено, що ключові напрямки їх роботи спрямовані головним чином на розпізнавання та спростування фейків, виникнення яких зумовлене поширенням пандемії COVID-19 та повномасштабним російським вторгненням. Серед перспектив розвитку вітчизняної медіакритики є залучення до осмислення цього дискурсу більшої частини читацької аудиторії, підвищення рівня медіаграмотності та медіакультури у суспільстві. Характерною ознакою вітчизняної медіакритики є те, що вона головню виступає механізмом саморегуляції ЗМІ, адже її матеріали присвячені інтерпретації тенденцій і проблем розвитку. Ще однією її рисою є те, що вона переважно представлена онлайн виданнями, а деякі з них функціонують завдяки закордонній донорській підтримці, адже не є прибутковим сегментом медіа, виступаючи аксіологічно-пізнавальною сферою журналістики та цивілізаційним фактором суспільства.

Ключові слова: професійна медіа критика; функції медіа критики; медіа моніторинг; медіаосвіта; фейкові новини; наратив.

1. Вступ

В умовах комерціалізації сучасного інформаційного простору та ринкової економіки, особливої уваги набуває такий напрям журналістської діяльності як медіакритика, ключовими завданнями якої є забезпечення балансу між реальністю та її відображенням у

засобах масової комунікації, а також допомога суспільству в пізнанні нових реалій та тенденцій у діяльності ЗМІ [1]. Особливу роль в цій сфері журналістської діяльності відіграють спеціалізовані інтернет-ресурси, які інтенсивно розвиваються та мають на меті охопити значну частину аудиторії, пропонуючи просвітницький контент на важливі суспільно-політичні теми.

2. Теоретичне підґрунтя

Як зазначають дослідники, медіакритика «є одночасно і своєрідним способом рефлексії, самопізнання сучасної друкованої та електронної преси, і громадським дзеркалом, яке покликане відображати “блиск і злидні” засобів масової інформації, які опинилися у ринковому середовищі» [2, с. 15]. Загалом, статус медіакритики визначається особливостями її функціонування. Відповідно до запропонованої класифікації, О. Короченський виділяє академічну, професійну (внутрішньоцехову) та масову медіа критику. У вітчизняному медіасередовищі переважає саме професійна. Отар Довженко називає її спеціалізованою («медіа про медіа») [3], зауважуючи, що вона призначена передусім для журналістської спільноти, покликана сприяти вдосконаленню майстерності творчих працівників засобів масової інформації, постійному переглядові та розвитку норм та критеріїв їхнього професіоналізму відповідно до суспільних потреб [4].

Стан та перспективи розвитку вітчизняної медіакритики ставали об'єктом наукових розвідок Ю. Голоднікової, О. Довженка, О. Короченського, Б. Потятиника, А. Сулім, А. Миколаєнко. Однак у зв'язку із стрімким розвитком медіакритичного дискурсу, зазначена проблема потребує постійного уточнення, що й зумовлює актуальність запропонованої статті. *Мета* статті – виявити стан розвитку вітчизняних медіакритичних інтернет-ресурсів та специфіку їх діяльності. *Завдання статті*: 1) дослідити сучасний вітчизняний медіакритичний дискурс; 2) проаналізувати проблемні аспекти медіакритичних видань; 3) визначити перспективи розвитку медіакритики в Україні.

3. Методи дослідження

Для реалізації зазначених завдань було використано методи типологізації для визначення специфіки медіакритичних видань; описовий метод для характеристики та визначення проблемно-тематичного наповнення та спеціалізації медіакритичних інтернет-ресурсів; метод узагальнення для означення ключових тенденцій розвитку медіакритики в Україні.

4. Результати й обговорення

Визначаючи ключові тенденції розвитку української медіапубліцистики, можна констатувати, що зазначена галузь діяльності у інформаційному дискурсі перебуває в залежності від інших сфер суспільно-економічного життя й не користується великим інтересом впливових бізнесових груп, які б виявляли бажання щодо її інвестування. Наслідками цього стало припинення діяльності інтернет-видання «Телекритика» у листопаді 2020 року, як видання, яке не мало потенціалу вийти на самоокупність та стати прибутковим. До того ж, як зазначає Ю. Голоднікова, «медіавласники не зацікавлені в матеріалах, які критикують медіа. Розвиток якісних регіональних ЗМІ нині може відбуватися або за рахунок грантів, або з використанням запозиченого за кордоном досвіду. Чимало власників проголошують нові стандарти якості виробництва ЗМІ та журналістської етики, але в результаті все залишається без змін» [5].

Проте напрями роботи, закладені в «Телекритиці», знайшли продовження в інших медіакритичних інтернет-виданнях, зокрема на порталі ресурсу «Детектор медіа», який «поєднує створення медійного контенту, різнопланові дослідження медійного простору,

ринку та продукту, модерування професійної дискусії в журналістському цеху, адвокацію законодавчих та суспільних змін, що стосуються медіа, та медіаосвіту, спрямовану на широку аудиторію» [6].

Найважливіші цілі, які намагається реалізувати «Детектор Медіа» – це покращення якості українських медіа, підвищення медіаграмотності українського суспільства та протидія дезінформації та пропаганді. До складу порталу входять п'ять сайтів:

- «Детектор медіа» – головне інтернет-видання про медіасферу та навколомедійну тематику;
- «MediaSapiens» – нішеве інтернет-видання про медіаграмотність в Україні та світі, розвиток критичного мислення;
- «Суспільне. Детектор медіа» – інтернет-видання про суспільне мовлення в Україні та світі;
- «Відеотека» – мультимедійна онлайн-платформа для відеоконтенту і лонгрідів про медіасферу;
- «Вибори і ЗМІ» – періодичне інтернет-видання про вибори та медіа, що оновлюється під час виборчих кампаній.

Ключовим моментом у досягненні визначених напрямків роботи є те, що на сайті не лише регулярно публікуються матеріали медіапубліцистики, а й те, що медіакритика поєднана з іншою формою контролю – медіамоніторингом, який «дозволяє підвищувати рівень обізнаності суспільства щодо порушень професійних стандартів, маніпуляцій та дезінформації у медіа, закладаючи підвалини журналістського та громадянського протистояння цим засобам» [3].

«Детектор медіа» проводить моніторинги різного рівня і на сайті видання. Крім рубрик «Новини», «Критика», «Ринок», «Спільнота», «Інфопростір» є спеціальна рубрика, де щотижня публікуються результати діагностики медіаконтенту щодо дотримання стандартів інформаційної журналістики, виявлення пропаганди та фейків, а також загальноукраїнські та регіональні звіти.

За вересень-жовтень 2021 р., були опубліковані матеріали щодо проникнення російської пропаганди в український медіапростір, маніпуляції та фейки про коронавірус в українських медіа, здійснений моніторинг політичних відеоблогів, огляд політичних ток-шоу, моніторинг інформаційних каналів, моніторинг теленовин. Центр моніторингу та аналітики «Детектора медіа» проводить цілу низку постійних та періодичних досліджень, що дають змогу оцінювати якість, відстежувати тенденції та викривати маніпуляції в телевізійних новинах, ток-шоу, журналістських розслідуваннях. Зокрема, були підготовлені аналітичні звіти про «Дієвість закону про прозорість медіавласності» [7]; «Подолання інтернет-піратства в Україні» [8]; «Регулювання передвиборчої агітації та політичної реклами» [9]; «Саморегуляція медіа як альтернатива державному регулюванню в умовах війни» [10]; спеціальний звіт «Долаючи бар'єри: Роль ЗМІ у висвітленні конфліктно-чутливих тем» [11];

З метою викриття російської пропаганди, «Детектор медіа» розробив «Індекс інформаційного впливу Кремля» [12]; який дає змогу оцінити рівень впливу російської пропаганди на українські медіа. Також ГО «Детектор медіа» співпрацює з іншими громадськими організаціями (ГО «Інтерньюз-Україна», Інститут демократії імені Пилипа Орлика, Представництво Європейського Союзу в Україні, громадянська мережа «Опора», ГО «Український кризовий медіацентр», The Atlantic Council's Digital Forensic Research Lab,) щодо протидії фейкам та впровадження медіаграмотності в школах.

Важливим результатом співпраці з Координаційним хабом протидії дезінформації стала підготовка спільного звіту «Дезінформація в Україні – огляд за рік» (березень 2020 – березень 2021), який «сфокусований на загрозах демократичним процесам; системі охорони здоров'я в період пандемії; національній безпеці та суверенітету; а також на

дезінформації в повсякденному житті» [13]. Моніторинг регіональних видань за вересень 2021 р., здійснений Інститутом демократії імені Пилипа Орлика (ІДПО) за підтримки Медійної програми в Україні виявив кілька проблемних тенденцій в аналізованих ЗМІ, зокрема зафіксовано зростання показників джінси, офіціозу, збільшилась кількість замовних матеріалів, зафіксовано проросійські меседжі (видання Одещини та Луганщини) та маніпулятивні тексти щодо вакцинації. Також низка роздержавлених видань продовжила просувати своїх колишніх власників, вміщуючи як матеріали з ознаками замовності, так і офіціоз. Таким чином, читачі деяких видань та сайтів дізнавалися про життя свого міста чи регіону з подачі місцевої влади, не отримуючи жодної альтернативної [14]. Результати моніторингу ІДПО свідчать про те, що більшість регіональних видань були цілком готовими відмовитися від якісного та ексклюзивного контенту на користь передрукам та матеріалам з ознаками замовності. Наприклад, героями «джінси» на шпальтах видань інших регіонів виступили: Юлія Тимошенко та партія Батьківщина («Чорноморські новини» Одещина, «Днепр вечерний»); депутати Герман (газета «Репортер» з Дніпропетровщини вмістила чотири тексти про нього), Солодкий та Вельможний («Рубіжанські новини» Луганщина), Гетманцев («Вечірня Полтава»); місцеві чиновники та міські голови («Кур'єр неділі» Одещина, «Лубенщина» Полтавщина, «Подільянин» Хмельниччина); «Велике будівництво» («Зоря Полтавщини»); виноробна компанія Шабо («Вечерня Одесса»), агропідприємства («Зоря Полтавщини») [14]. А відтак, в українських регіонах і досі бракує «сильних» і незалежних регіональних медіа, які б могли самостійно формувати порядок денний, контролювати місцеву владу та виступати модераторами у суспільному діалозі.

Проектом ГО «Детектор медіа» є інформаційний ресурс «MediaSapiens. Діяльність порталу доповнює загальну стратегію «ДМ», яка спрямована на підвищення медіаграмотності в суспільстві, допомагає розпізнати маніпуляційні технології, а також оперативно відстежує важливі тенденції та зміни у медіа, соцмережах задля ефективного та безпечно-го користування ними.

Деякі роки тому розпочав свою роботу освітньо-аналітичний ресурс «MediaLab» – проєкт Львівського медіафоруму. На зазначеному ресурсі, крім тематичних рубрик, розміщені інтерактивні тести, які допомагають не лише визначити рівень знань із журналістики, а й мають просвітницьку мету [15]. Наприклад, тести «Чи готові ви писати на медичні теми?», «Чи ваше медіа – це медіа здорової людини?», «Чи вмієте ви писати без помилок?», «Чи знаєте ви українських журналістів, які стали політиками?», «Чи готові ви протистояти цензурі?», «Тест: Чи вгадаєте ви медіа за його гаслом?» тощо.

Постійними моніторингами ринку кіно і телебачення Європи та світу займається інформаційно-аналітичне видання про медіабізнес та аудіовізуальну індустрію «MBR (Media Business Reports)» [16]. Медіа публікує матеріали щодо системної аналітики телеперегляду і бокс-офісу України, а також європейських кінотеатральних топів; надання докладної інформації про можливості та сервіси української індустрії; відбір найцікавіших новин і моніторинг теле- й кінопроектів України та країн-сусідів, які перебувають на різних стадіях розробки й виробництва; інтерв'ю з професіоналами аудіовізуальної сфери; детальні репортажі зі знакових подій індустрії; аналіз актуальних світових трендів і прогнозування їхнього впливу на регіональний ринок [17].

Аналіз медіакритичних вітчизняних ресурсів за 2021 р. показав, що ключові напрями їх роботи спрямовані головним чином на виявлення та спростування фейків, виникнення яких зумовлене конфліктом на Донбасі та поширенням пандемії COVID-19. Наприклад, актуальність теми про вірус зумовила створення окремих рубрик, які повністю присвячені аналізу цієї теми. Так, на сайті «Детектор медіа» є сторінка «Правда і вимисел про коронавірус» [18], де майже щодня публікуються результати моніторингу ЗМІ щодо фейків про COVID-19 в Україні та світі й здійснюється їх спростування. Зокрема, це стат-

ті «Фейк: Кабмін заборонив невакцинованим подорожувати між областями України» [19], «Увага, на вас дивиться комарик! Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 4–10 жовтня 2021 року» [20], «Вакцинуйся, щоб розблокувати айфон. Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 27 вересня – 3 жовтня 2021 року» [21], «В ЗМІ розіслали фейкові листи про вакцину Moderna від імені Львівського медуніверситету» [22], «Чули, що «дельту» з літаків розпилюють? Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 13–26 вересня 2021 року» [23].

Загалом, медіаексперти вже здійснили класифікацію наративу про коронавірус, виокремивши у ньому 5 підтем: 1) *конспірологічні теорії* (коронавірус – вигадка, а міжнародні структури, що говорять про небезпеку вірусу, наживатимуться на українцях; коронавірус – це всесвітня змова; коронавірус – це спроба урядів контролювати населення і зменшити його кількість; коронавірус поширюється через технологію 5G; Білл Гейтс хоче чіпувати людей, щоб контролювати їх); 2) *проти України та української системи охорони здоров'я* (Україна не здатна захистити своїх людей від пандемії; Україна не може надати вакцину своїм громадянам; на українцях «тестуватимуть» вакцину; Україна мала б використовувати російську вакцину Sputnik V, але «зовнішнє управління» не дає їй це зробити; реформа охорони здоров'я неефективна / провалилася; «соросята» втручаються в охорону здоров'я; західне лобі резервує Україну як ринок для власних вакцин); 3) *«антивакцинаторські»* (уряд хоче всіх «заколоти» неякісною вакциною; політики / чиновники не кажуть усієї правди про вакцину; Covishield неякісний, від нього відмовилися навіть африканські країни; вакцина спричиняє «мутації»; вакцина загрожує здоров'ю та життю, тому медики активно відмовляються від вакцинування; вакцинацією від COVID-19 будуть контролювати населення); 4) *щодо лікування коронавірусу*: (маски / антисептики / безконтактні термометри не допомагають / шкодять; якщо людина перехворіла, в неї є імунітет; ПЛІР-тести не призначені для визначення вірусу і є хибними; фейкові методи лікування та профілактики коронавірусу (парами горілки, настоянками, дихальними вправами чи полосканням водою тощо); 5) *дискримінаційні*: (коронавірус штучно створений китайцями; «китайський коронавірус») [13].

Спостерігається використання цих наративів з метою дезінформації суспільства та дискредитації системи охорони здоров'я, тому міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко вважає, що користувачів, які поширюють фейки та дезінформацію про вакцини проти коронавірусної хвороби та COVID-19, необхідно блокувати в соціальних мережах [24].

Аналізуючи сучасну стратегію інформаційної війни, Наталія Лигачова зауважує, що «пропагандисти стали більш обережними. Вони зараз використовують якісь наші помилки і невдачі. Наприклад, тема тарифів активно розкручується, як підстава розповідати, що ми держава, яка не відбувається і не здатна забезпечити рівень турботи про громадян, що нам треба в Росію і тільки Росія нам допоможе. Прямой пропаганди, такої як «розіп'ятий хлопчик» дуже мало, але отака прихована пропаганда справляє більше враження на людей» [25].

Значну увагу сучасна медіакритика приділяє висвітленню реформування законодавства в інформаційній сфері, потреба в якому зумовлена кількома факторами:

- необхідність наближення нормативної бази до сучасних реалій функціонування конвергентних медіа та визначення порядку регулювання мережових видань, які, з огляду на інформаційну війну та засилля російської пропаганди, потребують особливого контролю;
- комерціалізація медіавласності становить певну загрозу для суспільства у зв'язку з ризиками відстоювання інтересів кінцевих бенефіціарних власників медіа, а не аудиторії. Тому дуже важливо, щоб аудиторія знала, кому ці ЗМІ належать і в чийх інтересах вони працюють.

- реформування законодавства в інформаційній сфері щодо наближення його до європейських нормативно-правових стандартів є однією з умов інтеграції України у європейське співтовариство.

Розв'язання цих проблем покладається на нові закони: Закон України «Про медіа» та Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)». Зокрема на сайті «MediaSapien» у рубриці «Медіавласність» було опубліковано матеріал Отара Довженка «Влада хоче забрати в олігархів вплив на ЗМІ. Це правда? Це можливо?» [26], в якому пояснює, чому вплив олігархів на медіапростір є негативним та які наслідки для суспільства загалом це може мати. Також було опубліковано матеріал про власників провідних українських телеканалів та прагнення приховати їх справжніх власників [27].

Однак, якщо тенденція висвітлення фейків про пандемію – тренд останніх двох років, то нейтралізація інформаційних впливів, пов'язаних із військовими діями на Донбасі – триваліша в часі та становить загрозу національному суверенітету країни. Крім загальних наративів російської пропаганди про зовнішнє управління Україною Сполученими Штатами Америки, дискредитацію України як держави, українських інститутів влади та української армії, ностальгії за СРСР, журналісти «Детектор медіа» виокремили ще групи наративів, які стосуються місцевих виборів, легітимації окупації Криму та частини Донецької та Луганської областей, збройного конфлікту Росії проти України та збройних сил України.

3 січня 2022 року «Детектор медіа» запустив новий відеопроєкт «Що не так», який висвітлює актуальні питання медіасфери та допомагає аудиторії зрозуміти суть певних явищ та процесів. Станом на серпень 2022 року вийшло 14 випусків, які були зосереджені на загрозах дезінформації та пропаганди, зокрема про порушення журналістських стандартів каналом «Наш», розкритті трьох найпопулярніших російських фейків, критиці «хороших росіян в українському ефірі», а також поясненню того, у чому полягає прихована небезпека телеграм каналу, розробниками якого є росіяни.

З початком повномасштабного російського вторгнення ключові тенденції вітчизняної медіакритики зберігаються, однак фокус уваги зосереджується на відслідковуванні та викритті російських фейків, наративів й дезінформації, моніторингові новин, задля визначення рівня їх якості та підтримку локальних редакцій під час війни. У зв'язку із загостренням ситуації на Донбасі 17 лютого, коли Москва звинуватила Україну в обстрілах підконтрольної території, «Детектор медіа» запустив спецпроєкт «Disinfo chronicle», який щодня фіксує усі прояви кремлівської дезінформації, а також публікує викриття. Так, станом на 8 серпня 2022 року – 165 день повномасштабної російської війни, завдяки цій роботі було зафіксовано 747 фейків, 232 маніпуляцій, 126 меседжів та здійснено 129 викриттів [28].

Також у лютому розпочав свою роботу спецпроєкт із трендовою назвою «Русскій_фейк_іді_на***!», особливістю якого є те, що з 6 березня 2022 року він почав виходити ще й у форматі подкасту на «Українському радіо», що дозволяє проінформувати значно ширшу аудиторію про актуальні фейки та маніпуляції та допомагає чинити опір інформаційній агресії. З-поміж найпоширеніших фейків, були зафіксовані та спростовані такі: в Україні не воюють строковики та курсанти з Росії; Ентоні Блінкен під час візиту до Литви заявив, що російська армія набагато перевершує українську і здатна «перемолоти» її; українці ніколи не жили в Одесі; західна преса визнала, що санкції проти Росії не діють; американські компанії викупили третину сільськогосподарчої землі в Україні; українці закликають президента до перемовин з Росією; 11 мільйонів німців будуть битися проти НАТО за Путіна та Росію. Також встановлено, що у німецькому сегменті

Фейсбука регулярно з'являються фейки, що дискредитують Україну, ЗСУ, зводять наклеп на українських біженців в Німеччині [29].

У зв'язку з тим, що з перших днів війни центральні канали об'єдналися задля проведення спільного марафону, «Детектор медіа» щодня відстежує головні теми, гостей та тенденції в ефірі, а також окремо аналізує якість мовлення. Варто зауважити, що цільовою аудиторією цього моніторингу перш за все вважали самих медійників, але з часом виявилось, що коло зацікавлених отримувати аналіз головних тенденцій воєнного мовлення, особливостей застосування (або відмови від цього) усталених журналістських стандартів, повноти покриття актуальних тем тощо ширше [30]. З липня 2022 року «Детектор медіа» на додачу до моніторингу спільного телемарафону «Єдині новини» почав моніторинг російськомовного марафону «FreeДом», який транслюється на каналі іномовлення UATV й публікує щоденні огляди ефіру та якісний аналіз мовлення [31]

5. Висновки

Дослідивши сучасний вітчизняний медіадискурс, встановлено, що медіакритика в Україні, хоч і є новим сегментом журналістики, однак інтенсивно розвивається у кількох напрямках – медіакритики, медіаграмотності та медіамоніторингу і є синтезованим явищем, виконуючи низку важливих функцій щодо контролю та регуляції інформаційного простору, а також інформаційно-комунікаційну, пізнавальну, регулятивну функції. Серед перспектив розвитку вітчизняної медіакритики є залучення до осмислення цього дискурсу більшої частини читацької аудиторії, підвищення рівня медіаграмотності та медіакультури у суспільстві. Характерною ознакою вітчизняної медіакритики є те, що вона виступає механізмом саморегуляції ЗМІ, адже її матеріали присвячені інтерпретації тенденцій і проблем розвитку. Ще однією її рисою є те, що вона переважно представлена онлайн виданнями, а деякі з них функціонують завдяки закордонній донорській підтримці, адже не є прибутковим сегментом медіа, виступаючи аксіологічно-пізнавальною сферою журналістики та цивілізаційним фактором суспільства.

Проаналізувавши проблемні аспекти медіакритичних видань, встановлено, що ключові напрямки їх роботи до повномасштабного російського вторгнення, були спрямовані головним чином на розпізнавання та спростування фейків, виникнення яких зумовлене переважно воєнними діями в зоні ООС та поширенням пандемії COVID-19. Після 24 лютого 2022 року ключовим напрямом вітчизняної медіакритики стає медіамоніторинг російської пропаганди, маніпуляцій та фейків, а контент про коронавірус практично зник. Також значна увага приділяється фіксуванню тенденцій розвитку інформаційного простору під час воєнного стану. Помітним є те, що з лютого з'являються спецпроекти, спрямовані на нейтралізацію інформаційної агресії російської пропаганди та належного інформування українського суспільства щодо всіх її небезпечних проявів, а також залучення ширших верств до їх осмислення.

References

1. Zahoruyko, N. (2022), "The trends in development of the modern media critical discourse in Ukraine", *The Proceedings of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Actual Problems of Media Space"*, Kyiv, 14 April 2022, Educational and Scientific Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, available at: <http://journ.univ.kiev.ua/nauka1/14042022-2> (accessed 15 April 2022).
2. Korochenskij, A. P. (2022), "Fifth Power"? *The Phenomenon of Media Criticism in the Context of Information Market: a Monograph*, International Institute of Journalism and Philology, Rostov-na-Donu, 272 p.

3. Dovzhenko, O. (2013), "Contemporary Ukrainian media criticism: the factors of formation, the problems and the prospects", *Visnyk of the Lviv University. Series: Journalism [Bulletin of the Lviv University. Series: Journalism]*, № 37, pp.131–138.
4. Sulim, A. A. (2013), "Typology of directions of media-critical researches", *Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky [Scientific Notes of Institute of Journalism]*, Institute of Journalism, National Taras Shevchenko University of Kyiv, vol. 50, Kyiv pp. 49-52, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_50_11 (accessed 25 October 2021).
5. Holodnikova, Yu. (2012), "Media owners do not need media criticism", *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/5823/2012-10-30-yuliya-golodnikova-mediavlasnykam-ne-potribna-mediakrytyka> (accessed 25 October 2021).
6. Detector Media (2022), "About us", available at : <https://go.detector.media/about/> (accessed 25 October 2021).
7. Zakusylo, M., Petrenko, H., Holovenko, R., Kabachiy, R. & Chulivska, I. (2016), *Effectiveness of the Law on Transparency of Media Ownership. A Special Report*, NGO Telekrytyka", Kyiv, 48 p., available at: https://ms.detector.media/content/files/prozorist_mediavlasnosti_final.pdf (accessed 14 July 2022).
8. Zakusylo, M., Petrenko, H., Holovenko, R., Kabachiy, R. & Chulivska, I. (2015), *Overcoming Internet-Piracy in Ukraine. A Special Report*, NGO Telekrytyka", Kyiv, 22 p., available at: https://ms.detector.media/content/files/road_map_piracy.pdf (accessed 14 July 2022).
9. Petrenko, H., Miskyi, V. & Zinchenko, L. (2022), *Regulation of Pre-Election Campaigning and Political Advertising. A Special Report*, NGO Telekrytyka", Kyiv, 26 p., available at: <https://go.detector.media/spetsialnij-zvit-regulyuvannya-peredvibornoyi-agitatsiyi-ta-politichnoyi-reklami/> (accessed 14 July 2022).
10. Huz, S. & Nazaruk, T. (2015), *Self-Regulation of Media as an Alternative to State Regulation in Conditions of War. A Special Report*, NGO Telekrytyka", Kyiv, 29 p., available at: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14058/2015-08-27-spetsialnyy-zvit-samoregulyatsiya-media-yak-alternatyva-derzhavnomu-regulyuvannyu-v-umovakh-viyny/> (accessed 14 July 2022).
11. Bezkorovaina, M., Orlova, D., Shutov, R. & Zaslavskiy, Ye. (2016), *Overcoming Barriers: The Role of Mass Media in Covering Conflict-Sensitive Topics. A Special Report*, NGO Telekrytyka", Kyiv, 48 p., available at: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/17143/2016-08-04-spetsialnyy-zvit-dolayuchy-bariery-rol-zmi-u-vysvitleni-konfliktno-chutlyvykh-tem/> (accessed 14 July 2022).
12. Detector Media (2017), *Kremlin Influence Index: Joint Research Report*, Kyiv, 70 p., available at: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/18913/2017-05-16-indeks-informatsynogo-vplyvu-kremlya/> (accessed 14 July 2022).
13. Riaboshtan, I. (2021), "War, COVID-19 and folk medicine. What disinformation narratives are widespread in the Ukrainian media space and how to fight against them", *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/28197/2021-09-27-viyna-covid-19-ta-narodna-medytsyna-yaki-dezinformatsiyni-naratyvy-poshyreni-v-ukrainskomu-mediaprostori-i-yak-proty-nykh-borotysya/> (accessed 25 October 2021).
14. Pylyp Orlyk Institute for Democracy (2021), "Large-Scale Construction", "Ordered" Greetings and Comments by Peskov - How the Regional Mass Media Used Hidden Advertising (So Called "Jeans"): An Analytical Report for September 2021 (Part 1), available at: <https://idpo.org.ua/reports/4352-velike-budivnictvo-zamovni-privitannya-ta-komentari-pyeskova-yak-dzhinsuvali-regionalni-zmi-analitichnij-zvit-za-veresen-2021-roku-chastina-1.html> (accessed 14 July 2022).

15. MediaLabOnline (2022), *Online Section: Tests*, available at: <https://medialab.online/category/tests/> (accessed 14 July 2022).
16. Media Business Reports (2022), available at: <https://mbr.com.ua> (accessed 15 April 2022).
17. Vakalyuk, M. (2022), “Eurotop (December 23-26, 2021)”, *Media Business Reports*, available at: <https://mbr.com.ua/uk/news/analytics/4708-jevrotop-23-26-grudnya-2021-roku> (accessed 1 August 2022).
18. Detector Media (2022), *Truth and Fiction About Coronavirus*, available at: <https://detector.media/tag/30650/> (accessed 15 April 2022).
19. MediaSapiens (2022), “Fake: The Cabinet of Ministers banned unvaccinated people from traveling between the regions of Ukraine” *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/28322/2021-10-19-feyk-kabmin-zaboronyv-nevaktsynovany-m-podorozhuvaty-mizh-oblastyamy-ukrainy/> (accessed 15 April 2022).
20. Dovzhenko, M. (2021), “Attention, a mosquito is watching you! Manipulations and fakes about coronavirus in the Ukrainian media on October 4-10, 2021”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28316/2021-10-18-uvaga-na-vas-dyvvytsya-komaryk-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-410-zhovtnya-2021-roku/> (accessed 15 April 2022).
21. Dovzhenko, M. (2021), “Get vaccinated to unlock your iPhone. Manipulations and fakes about coronavirus in the Ukrainian media from September 27 to October 3, 2021”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28279/2021-10-11-vaktsynuysya-shchob-rozblokovaty-ayfon-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-27-veresnya-3-zhovtnya-2021-roku/> (accessed 15 April 2022).
22. MediaSapiens (2021), “The mass media sent out fake letters about the Moderna vaccine on behalf of the Lviv Medical University”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/28262/2021-10-07-v-zmi-rozislaly-feykovi-lysty-pro-vaktsynu-moderna-vid-imeni-lvivskogo-meduniversytetu/> (accessed 15 April 2022).
23. MediaSapiens (2021), “Have you heard that “Delta” is sprayed from airplanes? Manipulations and fakes about coronavirus in the Ukrainian media on September 13–26, 2021”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28239/2021-10-03-chuly-shcho-deltu-z-litakiv-rozpylyuyut-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-1326-veresnya-2021-roku/> (accessed 15 April 2022).
24. MediaSapiens (2021), “Tkachenko proposes to block on social networks for fakes about vaccines and COVID-19”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/28331/2021-10-20-tkachenko-proponuie-blokovaty-v-sotsmerezhakh-za-feyky-pro-vaktsyny-ta-covid-19/> (accessed 25 October 2021).
25. Chernetska, S. (2021), “Nataliia Lyhachova: Misinformation will become more subtle and quirky”, *Detector Media*, available at: <https://go.detector.media/nataliya-ligachova-dezinformatsiya-stavati-tonkishoyu-ta-vigadlivishoyu/> (accessed 21 October 2021).
26. Dovzhenko, O. (2021), “The government wants to eliminate the influence of oligarchs on mass media. It’s true? It’s possible?”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/28182/2021-09-23-vlada-khoche-zabraty-v-oligarkhiv-vplyv-na-zmi-tse-pravda-tse-mozhlyvo/> (accessed 15 April 2022).
27. Minyailo, N. (2021), “Offshore, wives and mothers. Who owns the leading Ukrainian TV channels”, *Detector Media*, available at: https://ms.detector.media/tb_radio/post/27963/2021-08-10-ofshory-druzhyny-i-materi-khto-volodiie-providnymy-ukrainskymy-telekanalamy/ (accessed 8 August 2022). **В укр версії немає автора**
28. Detector Media (2022), *DisinfoChronicle*, available at: <https://desinfo.detector.media/day/28-07-2022> (accessed 8 August 2022).

29. Detector Media (2022), “11 million Germans will fight against NATO for Putin and Russia”, *DisinfoChronicle*, available at: <https://desinfo.detector.media/post/11-milioniv-nimtsiv-budut-bytysia-proty-nato-za-putina-ta-rosiiu> (accessed 8 August 2022).

30. Kulas, I. (2022), “What did the broadcast of the joint telethon “Edyni Novyni”/”The Only News” look like on June 6, 2022: a Summary”, *Detector Media*, available at: <https://ms.detector.media/shchodenni-telenovini/post/29648/2022-06-12-yak-vyglyadav-efir-spilnogo-telemarafonu-iedyni-novyny-6-cherhvnya-2022-roku-rezюме/> (accessed 8 August 2022).

31. Oliinyk, M. (2022), “What was discussed on the air of the marathon “FreeDom” on July 30”, *Detector Media*, available at: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/201468/2022-07-31-pro-shcho-govoryly-v-eteri-marafonu-freedom-30-lypnya> (accessed 8 August 2022).

Submitted 07.05.2022

Список літератури

1. Загоруйко Н. Тенденції розвитку сучасного медіакричного дискурсу в Україні // *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми медіапростору»* (Київ, 14.04.2022) URL: <http://journ.univ.kiev.ua/nauka1/14042022-2> (дата звернення 15.04.2022).

2. Короченский А. П. «Пятая власть»? Феномен медиакритики в контексте информационного рынка. Ростов на-Дону: Междунар. ин-т журн. и филол. 2002. 272 с.

3. Довженко О. Сучасна українська медіакритика: чинники формування, проблеми та перспективи. *Вісник Львівського університету*. Серія журналістика. 2013. № 37. С. 131-138.

4. Сулім А. А. Типологія напрямів медіакритичних досліджень. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 50. С. 49-52. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/nz_ij/nz_ij_2013_50.pdf (дата звернення 25.10.2021).

5. Голоднікова Ю. Медіавласникам не потрібна медіакритика. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/5823/2012-10-30-yuliya-golodnikova-mediavlasnykam-ne-potribna-mediakrytyka> (дата звернення 25.10.2021).

6. Детектор медіа: Про нас. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://go.detector.media/about/> (дата звернення 25.10.2021).

7. Спеціальний звіт «Дієвість закону про прозорість медіавласності». URL: https://ms.detector.media/content/files/prozorist_mediavlasnosti_final.pdf (дата звернення: 14.07.2022).

8. Спеціальний звіт «Подолання інтернет-піратства в Україні». URL: https://ms.detector.media/content/files/road_map_piracy.pdf (дата звернення: 14.07.2022).

9. Спеціальний звіт «Регулювання передвиборчої агітації та політичної реклами». URL: <https://go.detector.media/spetsialnij-zvit-regulyuvannya-peredvibornoyi-agitatsiyi-ta-politichnoyi-reklami/> (дата звернення: 14.07.2022).

10. Спеціальний звіт «Саморегуляція медіа як альтернатива державному регулюванню в умовах війни». URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14058/2015-08-27-spetsialnyy-zvit-samoregulyatsiya-media-yak-alternatyva-derzhavnomu-regulyuvannyu-v-umovakh-viyny/> (дата звернення: 14.07.2022).

11. Спеціальний звіт «Долаючи бар'єри: Роль ЗМІ у висвітленні конфліктно-чутливих тем». URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/17143/2016-08-04-spetsialnyy-zvit-dolayuchy-bariery-rol-zmi-u-vysvitlenni-konfliktno-chutlyvykh-tem/> (дата звернення: 14.07.2022).

12. Індекс інформаційного впливу Кремля. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/18913/2017-05-16-indeks-informatsiyного-vplyvu-kremlya/> (дата звернення 14.07.2022).

13. Рябоштан І. Війна, COVID-19 та народна медицина. Як дезінформаційні наративи поширені в українському медіапросторі і як проти них боротися. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28197/2021-09-27-viyna-covid-19-ta-narodna-medysyna-yaki-dezinformatsiyni-naratyvy-poshyreni-v-ukrainskomu-mediaprostori-i-yak-proty-nykh-borotysya/> (дата звернення 25.10.2021).

14. «Велике будівництво», «замовні» привітання та коментарі Пєскова – як джинсували регіональні ЗМІ. Аналітичний звіт за вересень 2021 року (частина 1). *Інститут демократії ім. Пилипа Орлика* : веб-сайт. URL: <https://idpo.org.ua/reports/4352-velike-budivnictvo-zamovni-privitannya-ta-komentari-pyeskova-yak-dzhinsuvali-regionalni-zmi-analitichnij-zvit-za-veresen-2021-roku-chastina-1.html> (дата звернення: 14.07.2022).

15. Розділ: тести. *MediaLabOnline* : веб-сайт. URL: <https://medialab.online/category/tests/> (дата звернення: 14.07.2022).

16. MBR. *Media Business Reports* : веб-сайт. URL: <https://mbr.com.ua> (дата звернення: 15.04.2022).

17. Євротоп (23-26 грудня 2021 року). *Media Business Reports* : веб-сайт. URL: <https://mbr.com.ua/uk/news/analytics/4708-jevrotop-23-26-grudnya-2021-roku> (дата звернення: 1.08.2022).

18. Правда і вимисел про коронавірус. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://detector.media/tag/30650/> (дата звернення 15.04.2022).

19. Фейк: Кабмін заборонив невакцинованим подорожувати між областями України. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/28322/2021-10-19-feyk-kabmin-zaboronyv-nevaktynovanym-podorozhuvaty-mizh-oblastyamy-ukrainy/> (дата звернення 15.04.2022).

20. Увага, на вас дивиться комарик! Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 4–10 жовтня 2021 року». *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28316/2021-10-18-uvaga-na-vas-dyvytsya-komaryk-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-410-zhovtnya-2021-roku/> (дата звернення 15.04.2022).

21. Вакцинуйся, щоб розблокувати айфон. Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 27 вересня – 3 жовтня 2021 року. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28279/2021-10-11-vaktsynuysya-shchob-rozblokovaty-ayfon-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-27-veresnya-3-zhovtnya-2021-roku/> (дата звернення 15.04.2022).

22. В ЗМІ розіслали фейкові листи про вакцину Moderna від імені Львівського медуніверситету. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28262/2021-10-07-v-zmi-rozislaly-feykovi-lysty-pro-vaktsynu-moderna-vid-imeni-lvivskogo-meduniversitytetu/> (дата звернення 15.04.2022).

23. Чули, що «дельту» з літаків розпилюють? Маніпуляції і фейки про коронавірус в українських медіа 13–26 вересня 2021 року. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/monitoring/post/28239/2021-10-03-chuly-shcho-deltu-z-litakiv-rozpylyuyut-manipulyatsii-i-feyky-pro-koronavirus-v-ukrainskykh-media-1326-veresnya-2021-roku/> (дата звернення 15.04.2022).

24. Ткаченко пропонує блокувати в соцмережах за фейки про вакцини та COVID-19. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/28331/2021-10-20-tkachenko-proponuie-blokovaty-v-sotsmerezakh-za-feyky-pro-vaktsyny-ta-covid-19/> (дата звернення 25.10.2021).

25. Лигачова Н. Дезінформація ставатиме тонкішою та вигадливішою. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://go.detector.media/nataliya-ligachova-dezinformatsiya-stavati-tonkishoyu-ta-vigadlivishoyu/> (дата звернення 21.10.2021).

26. Довженко О. Влада хоче забрати в олігархів вплив на ЗМІ. Це правда? Це можливо? *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/28182/2021-09-23-vlada-khoche-zabraty-v-oligarkhiv-vplyv-na-zmi-tse-pravda-tse-mozhlyvo/> (дата звернення 15.04.2022).

27. Офшори, дружини і матері. Хто володіє провідними українськими телеканалами. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: https://ms.detector.media/tb_radio/post/27963/2021-08-10-ofshory-druzhyny-i-materi-khto-volodiie-providnymy-ukrainskymy-telekanalamy/ (дата звернення 8.08.2022).

28. Disinfo chronicle. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://desinfo.detector.media/day/28-07-2022> (дата звернення 8.08.2022).

29. 11 мільйонів німців будуть битися проти НАТО за Путіна та Росію. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://desinfo.detector.media/post/11-milioniv-nimtsiv-budut-bytysia-proty-nato-za-putina-ta-rosiiu> (дата звернення 8.08.2022).

30. Як виглядав ефір спільного телемарафону «Єдині новини» 6 червня 2022 року: резюме. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/shchodenni-telenovini/post/29648/2022-06-12-yak-vyglydav-efir-spilnogo-telemarafonu-iedyni-novyny-6-chervnya-2022-roku-rezume/> (дата звернення 8.08.2022).

31. Про що говорили в етері марафону «FreeДом» 30 липня. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/201468/2022-07-31-pro-shchogovoryly-v-eteri-marafonu-freedom-30-lypnya> (дата звернення 8.08.2022).

Надійшла до редакції 07.05.2022.